

УДК 657.421.32 (075.8)

Сердюк Б.М.

канд. техн. наук, доцент

Трутенко Г.О.

Національний технічний університет України "КПІ"

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА

У статті йдеться про дослідження економічної категорії „інтелектуальний капітал” у процесі діяльності підприємства. При формуванні моделі діяльності підприємства розглянуто теоретико-методологічні основи формування та ефективного використання інтелектуального капіталу підприємства як нового напрямку в теорії управління діяльності підприємства та теорії економіки підприємства. Автори подають специфіку аналізу інтелектуального капіталу підприємства й пропозиції з інтелектуалізації економіки України.

In this paper, we present the study of such economical concepts as “investment capital” and “intellectual capital” within business investment activity. Constructing business investment activity model, we consider theoretical and methodological foundations of forming and effective application of business investment and intellectual capitals as a new direction in the theory of management for business investment activity and business economy theory. We propose certain scientifically grounded practical and methodological recommendations for investment and intellectual capitals’ formation and their effective application in Ukrainian business.

Ключові слова: інтелектуальний капітал підприємства, формування інтелектуального капіталу на підприємстві.

Вступ. У знаннємісткій економіці визначальним є інтелектуальний потенціал суспільства, на який вона спирається і який становить сукупність повсякденних і спеціалізованих знань, що матеріалізуються в основному капіталі та новітніх технологіях. Вони визначають як матеріальну культуру виробництва, так і культуру споживання вироблених товарів. Інновації можуть дати найвищі прибутки, але водночас саме з ними пов’язаний і високий рівень ризику.

Україна дедалі більше уваги приділяє інтелектуальній власності, насамперед ринковим перетворенням, що зумовлено розвитком приватного

сектору економіки, визнанням пріоритету відтворюваного інтелектуального ресурсу – на відміну від вичерпного сировинного.

Постановка задачі. Однією з проблем формування інноваційної економіки в Україні є розрив між стадіями наукових досліджень і впровадженням їх результатів у виробництво [6]. Бракує механізму трансформації знань в інновації, придатні до практики діяльності підприємств.

Держава має реформувати освіту, охорону здоров'я й довкілля, управління й забезпечити тривалі інвестиції. Поважною загрозою для держави й громадян є економіка ресурсно-сировинна чи напівфабрикатна. Великі матеріало- й енергомісткість призводять до росту цін і виснаження ресурсів. Промисловість більше шкідна, ніж корисна: забруднює довкілля, закріплює неефективні схеми інвестицій, продукує оманливе відчуття стабільності, натомість інтелектуальні сили країни відволікають від пошуку нових шляхів розвитку.

На наш погляд, найперспективніше залучити корпоративний сектор економіки з державними гарантіями фінансування науково-інформаційної і технологічної діяльності підприємств.

Малий і середній бізнес найсприйнятливіші до інноваційної економіки. Саме малі й середні підприємства без значних капіталовкладень можуть істотно розширювати виробництво споживчих товарів і послуг, прискорювати демонополізацію, бути джерелом значних бюджетних надходжень як місцевого, так і загальнодержавного рівнів.

Метою даної публікації є дослідження особливостей аналізу інтелектуального капіталу підприємства. За змістом процесу управління інтелектуальним капіталом підприємства слід вирізняти перспективний, ретроспективний, оперативний та фінішний аналіз інтелектуального капіталу. За періодичністю можна виділити річний, квартальний та місячний аналіз інтелектуального капіталу. За змістом та повнотою досліджуваних питань можна назвати повний, локальний та тематичний аналіз інтелектуального капіталу підприємства.

Результати дослідження. Інтелектуальний капітал (ІК) є один з головних чинників конкурентноспроможності підприємства. Потрібні зміни структури економіки на користь інтелектуального змісту, наукових знань, інформаційних і технологічних продуктів. Інтелектуальні ресурси, зростання їхньої частки у вартості підприємства, ціноутворення й методика оцінки – проблеми сучасної інтелектуальної економіки. Фактично основою ринкової

оцінки є не лише матеріальні чинники, а й **ІК**. Нові чи вдосконалені технології, продукція, обладнання, що містять нові знання чи рішення, у розвинених країнах сягає 70-85% приросту ВВП.

Означують **ІК** по різному. **ІК** у чистому вигляді – створений чи придбаний інтелектуальний продукт, що має вартісну оцінку й утримується підприємством з метою дістати прибуток чи додаткову вартість. **ІК** складають продукти розумової праці, творчого пошуку, знання, що можна оцінити й дістати прибуток.

За формою власності **ІК** може бути приватний, колективний чи державний залежно від суб'єкта, який володіє, користується і розпоряджається результатом інтелектуальної творчої діяльності. Використання інтелектуальної власності в господарській діяльності – це її комерціалізація на договірних умовах. Саме комерціалізація інтелектуальної власності за ринкових відносин спричиняє розгляд її як товару й капіталу. Як товар інтелектуальна власність є нематеріальний актив, застосовний у господарських операціях. Як капітал інтелектуальну власність розглядають в плані витрат на освіту чи придбання підприємцем нематеріальних активів з метою одержання прибутку підприємства.

ІК має ознаки капіталу як такого й водночас має притаманні лише йому особливості. Як економічна категорія інтелектуальний капітал є авансована інтелектуальна власність, що породжує більшу вартість через додаткову вартість.

Інтелектуалізація людського капіталу є зростання інтелектуального рівня людського капіталу через синтез інформації загальних і професійних знань, умінь і навичок індивідів для відповідності умовам господарювання й отримання соціально-економічних результатів. Результат інтелектуалізації – створення, формування й нагромадження людського й **ІК**.

ІК підприємства об'єднує здібності й знання, що мають економічну цінність і використовуються на створення інноваційного потенціалу й одержання прибутку. **ІК підприємства** є складник інвестиційного ресурсу. Інтелектуальне забезпечення менеджменту підприємства має специфічні риси:

- наявність нематеріальних ресурсів і запасів;
- збільшення ефективності в результаті їх використання;
- можливість використання багатьма користувачами;
- потреба розвитку інтелектуального потенціалу підприємства;
- можливість тиражування з малими витратами.

ІК підприємства (Рис.1) є динамічна система неоднорідної структури, здатна до збалансованого саморозвитку [3]. **ІК**, як вважають аналітики, характеризує знання, інтелектуальний потенціал організації та містить людський капітал, організаційний чи структурний і споживчий. Знання конвертують у капітал підприємства, це те, що знають і вміють працівники, що формує конкурентоспроможність.

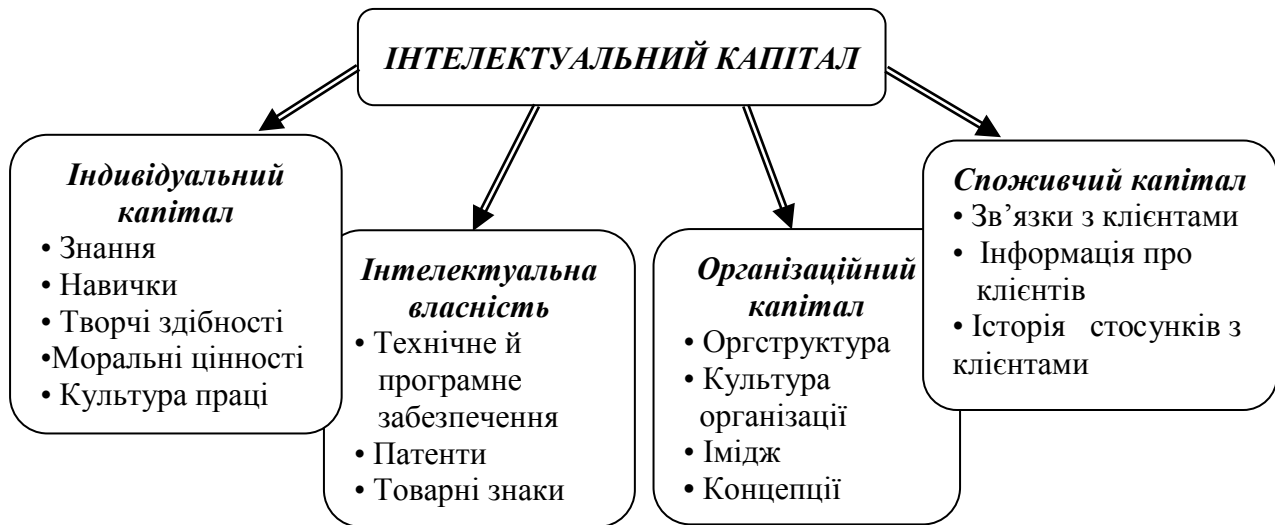

Рис.1. Структура інтелектуального капіталу підприємства

Організаційний капітал є організаційні можливості підприємства реагувати на вимоги ринку; частина **ІК**, стосовна організації загалом, власність підприємства, об'єкт купівлі-продажу, керує використанням індивідуального капіталу.

Споживчий капітал є зв'язки й стійкі стосунки підприємства з клієнтами й споживачами, головною метою якого є створення структури, що дозволяє споживачу продуктивно спілкуватися з персоналом підприємства.

Індивідуальний (людський) капітал є освіта, кваліфікація, уміння, навички, здібності, моральні цінності, культура праці, ставлення до праці й клієнтів персоналу підприємства.

ІК є результат синергетичної взаємодії всіх його складових. Якщо якоїсь зі складових бракує, про **ІК** годі й говорити. Тому найперспективніші напрями досліджень **ІК** є:

- вимірювання складових і розробка збалансованої системи показників **ІК**;
- **ІК** організацій, регіонів, країн;
- **ІК** і стратегія управління.

Наукові результати стають капіталом на підприємстві з економічним ефектом у кілька етапів:

- трансформація наукових продуктів в об'єкти права інтелектуальної власності (**ОІВ**) юридичною фіксацією прав авторів чи власників;
- комерціалізація **ОІВ** в статусі товару, головною ознакою якого є ціна. Оцінкова вартість потрібна й для купівлі-продажу, й для приватизації, внесення до статутного капіталу, передачі в оренду й інших трансакцій.
- капіталізація **ОІВ** як нематеріальних активів в балансі, що потребує правильного обліку й достеменного відображення первісної й залишкової вартості цих специфічних ресурсів [2].

Методологія економічного аналізу інтелектуального капіталу підприємства. Економічний аналіз **ІК** підприємства має різні методи оцінки: неформалізовані (порівняння, аналітичних таблиць, експертних оцінок), і формалізовані (методи мікроекономічного аналізу, економічної статистики, факторного аналізу).

Принципи економічного аналізу **ІК** регулюють процедурний бік методології. До загальної вартості **ІК** включають матеріальні й нематеріальні активи. Аналіз **ІК** підприємства ґрунтують на співвідношенні загального, часткового й особливого. Загальне містить вартісний показник, часткове – система часткових показників, особливе – узагальнений показник. Кількісну і якісну оцінки **ІК** подають узагальнені показники, що моделюють таксономічно частковими показниками [2].

Критерієм оцінки інтелектуального капіталу підприємства є, залежно від стратегії розвитку **ІК**, один із вартісних індикаторів:

- інформаційна продуктивність чи віддача й інформаційний менеджмент;
- показник, отриманий зіставленням середньорічного доходу на капітал підприємства з нормалізованим середньогалузевим доходом на капітал;
- вартість, додана **ІК**.

Економічний аналіз **ІК** має чотири стадії:

- 1) збір, аналітичне опрацювання вхідної інформації оцінкового періоду;
- 2) обґрунтування часткових показників оцінки стану **ІК**, його складових та ефективності їхнього використання;

3) розрахунок узагальнених показників стану **ІК**, його складових та ефективності їхнього використання;

4) прогноз розвитку **ІК** й прийняття керівних рішень.

За змістом керування **ІК** підприємства розрізняють перспективний, ретроспективний, оперативний і фінішний аналіз, за періодами – річний, квартальний і місячний, за змістом і повнотою – повний, локальний і тематичний аналіз.

Щоб створити інтелектуальний продукт, підприємець інвестує у фактори виробництва, що є виробничим капіталом для створення інтелектуального продукту й додаткової вартості. Щоб формувати **ІК** для отримання додаткової вартості у грошах, треба комерціалізувати інноваційну продукцію. Таким чином, **ІК** стає товарним капіталом, який реалізує інноваційну продукцію і одержує прибуток.

Проблеми дослідження інтелектуального капіталу підприємства. Комерціалізація **ОІВ** – це взаємодія учасників перетворення інтелектуальних результатів на товар для отримання прибутку чи іншої вигоди. Мета комерціалізації **ОІВ** є отримання прибутку з **ОІВ** у власнім виробництві чи продажу або передачі прав на їхнє використання іншим юридичним чи фізичним особам.

Основні способи комерціалізації **ОІВ** є:

- використання **ОІВ** власним виробництвом;
- внесення прав на **ОІВ** до статутного капіталу підприємства;
- передача (продаж) прав на **ОІВ**.

Для практичної комерціалізації слід розрахувати вартість прав на **ОІВ** й поставити ці об'єкти на бухгалтерський облік підприємства. Комерціалізація використанням **ОІВ** власним виробництвом найвигідніша з огляду на прибуток. Якщо правовласник не прагне використати **ОІВ** власним виробництвом чи почати новий бізнес або створити спільне підприємство, він може передати цілком чи частково права власності на **ОІВ** іншій фізичній або юридичній особі.

Слід задіяти організаційно-управлінський досвід, фонди науково-технічних знань, людський капітал [1], забезпечити належні рівні й темпи нагромадження у сфері неречових форм багатства (ноу-хау, інформація, патенти). Інакше – відставання. Лише невідкладна якісна модернізація на основі **ІК** і мобілізація ресурсів здатні забезпечити економічний ріст і підвищення добробуту у державі.

Основні джерела фінансування НДР, що продукують знання, трансформації у виробництво, є Держбюджет, держзамовлення, замовлення

підприємств, іноземні інвестиції. Небюджетні інвестиції має високу частку приватного сектору (31%), на відміну від державного, який у 6 разів менший [6].

Важливо залучати закордонний капітал, це джерело досі слабке. Це ж стосується банківських кредитів, приватного капіталу, заощаджень населення, програмно-цільової форми фінансування інновацій.

Висновки. У статті наведено теоретичне обґрунтування конкретних пропозицій щодо реналізації відносно інтелектуального капіталу підприємства.

Запропонована удосконалена класифікація інтелектуального капіталу підприємства на основі вартісних індикаторів. Економічний аналіз інтелектуального капіталу підприє має виконуватися за чотирма етапами.

Література

1. Боди Э., Кейн А., Маркус А. Принципы инвестирования [Текст]: [пер. с англ. под ред. В.А. Кравченко] / Эви Боди, Алекс Кейн, Алан Маркус. – 4-е изд., пер. с англ. – М.: Вильямс, 2002. – 984 с.: ил. – 3000 пр. – ISBN 5-8459-0289-4.
2. Журавльова І. Концептуальні основи аналізу інтелектуального капіталу підприємств [Текст] / І. Журавльова // Наукові записки. – 2006. - № 16. – С.89 – 92. – ISSN 1815-3232.
3. Бабій С. Концепція інтелектуального забезпечення управління підприємством [Текст] / С. Бабій // Наукові записки. – 2005. - № 14. – С. 47 – 56. – ISSN 1815-3201.
4. Чемодуров О.М. Інвестиційні ризики корпоративних цінних паперів [Текст]: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03: захист 26.09.07 / Чемодуров Олександр Михайлович. – К., 2007.– 20 с.
5. Черничинець С.П. Управління портфелем цінних паперів підприємства [Текст]: втореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01: захист 29.09.05 / Черничинець Світлана Петрівна. – Тернопіль, 2005.– 20 с.
6. Поплавська Ж., Поплавський В. Інтелектуальний капітал економіки знань [Текст] / Ж. Поплавська, В. Поплавський // Вісн. НАН України – 2007.- № 2.